פנינה לשבת
אחרי מות - פסח תשע"ט

בפנימיות הפרשה
(הרב אברהם מרדכי גוטליב שליט"א)

בחג הפסח יש סגולה להמשיך את האמונה

"הברכת שלום" זצ"ל מביא בספר הש"ש שבחג הפסח יש סגולה להשיג את אור האמונה. כי באמת אור האמונה הוא הדבר היקר ביותר שיש. וכעין זה אפשר לפרש את הכתוב בהלל – "מי כה' אלוקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמיים ובארץ". בפשטות מפרשים שהקב"ה יושב גבוה, ולמרות זאת השגחתו נמצאת גם בעולם הזה, הנמוך. "המשפילי לראות" – הוא משפיל את עצמו בכדי לראות ולהשגיח על כל דרי הארץ. הב"ה משגיח למרות שהוא יושב גבוה, ואין מדובר במקום, אלא הכוונה שהקב"ה הוא למעלה מתפיסת האדם לגמרי.

אם כן, כמו שהוא מביא בהקדמה לספר הזוהר שיש כת של פילוסופים שאומרים – שלא מתאים לו לרוב רוממותו להשגיח על דרכי בני האדם הפעוטות והמגונות, עם כל זה "המשפילי לראות", למרות שבערכו זו שפלות הוא רואה ומשגיח.

אבל אפשר לומר פירוש אחר לגמרי: ישיבה מורה על חצי מדרכה. עמידה מורה על קומה זקופה, שמאיר אור ה'. ישיבה לאפוקי מעמידה מורה מצב בו האדם אינו ממשיך אורות, אלא להפך – הוא מתרגלך ללכת כשור לעול וכחמור למשא, לשעבר את עצמו בקב"ה. ואז הקב"ה מאיר לו הארה בתוך השעבוד הזה שהוא משעבד את עצמו, וזו הארה קטנה והיא נקראת בחינת ישיבה. לכן כתוב "המגביהי לשבת" – כדי שאסד יגיע למדרגה כזת שהוא יהיה מוכן ללכת בעיניים עצומות אחרי הקב"ה או אחרי החבר, עליו להיות בגובה מאוד מאוד גדול, אבל לעבוד מתוך ראיה זו מדרג נמוכה – בבחינת "המשפילי לראות" – כלומר אם האדם רואה ומרגיש ומבין ורק אז הוא עובד, זו שפלות. אך אם הוא יכול ללכת בחינת "לכתך אחרי במדבר", זאת אומרת שהוא בעצמו לא ממשיך שום דבר, רק הוא מתרגל ללכת בלי כלום, ביובש, הדבר היחיד שיכול להחיותו זו אמונה. אמונה משמעותה – שהוא מאמין שהדעת שלו משקרת וההבנה שלו משקרת, וזה קשה מאוד. אם אדם יכול ללכת כך הוא נמצא באמת בגובה. זה נקראה "המגביהי לשבת". אם כן "המגביהי לשבת המשפילי לראות" אין המדובר על הקב"ה אלא על עבודת האדם.

...הקב"ה מנהל את העולם בהשגחה היותר טוב שיכולה להיות, למרות שזה לא מתאים לשכל שלנו – כמו שה"ברכת שלום" זצ"ל היה תמיד אומר – כל אחד ואחד חושב שיכול לתת עצות לקב"ה כיצד לנהל את העולם הרבה הרבה יותר טוב מכפי שמנהל.

...מהו הקשר בין פסח לבין אמונה? הרי פסח הוא לכאורה אתערותא דלעילא, כפי שהאר"י הקדוש אומר – שהקב"ה באופן ניסי דילג על המדרגות והאירו אורות גדולים מאוד, הרבה יותר מה שהיה צריך להיות מצד מצב ישראל. אבל מהו הקשר בין זה לבין אמונה?

ניתן לומר שאמונה צריך לפני שמאיר האור הגדול הזה, ואמונה צריך גם אחר יכן. לפני שהאיר האור הגדול הזה, כותב האר"י הקדוש – שהיו ישראל נמצאים בצמצום ובהסתרה היותר גדולה שיכולה להיות במציאות. במצב הזה היו במ"ט שערי טומאה, כלומר שראו שיש בתוך עצמם מ"ט שערים של טומאה, בוודאי אם אין לאדם אמונה שהקב"ה יושיעו, הוא מוכרח לעזוב את המערכה. כמו שה"ברכת שלום" זצ"ל היה אומר: שאם אין לאדם אור פנימי אך לכל הפחות יש לו אור מקיף, דהיינו שהוא מאמין בעתיד, יש לו בטחון שהעתיד כן יכול להאיר, אז הבטחון הזה נותן לו איזו הארה גם בהווה. אך אם הוא אינו מאמין לא בהווה ולא בעתיד, אין לו לא אור פנימי ולא אור מקיף, אם כן הוא חייב לעזוב את הכל. לכן ודאי שישראל היו נצרכים לאמונה בתוך קושי השעבוד הגדול הזה. אבל היו נצרכים לאמונה גם אחרי כן, כי העניין של ההתגלות הגדולה הזאת שהייתה באופן ניסי, הייתה רק ביום הט"ו בניסן. אבל לאחר מכן הם חזרו שוב למצבם הרגיל, והיו צריכים לבנות מהתחלה הכל מצד עבודתם. ושוב צריך לומר שנזקקים לאמונה, מפני שללא אמונה כיצד יכול האדם לראות שהוא יכול להצליח ללכת בדרך כל כך קשה שהיא נגד הטבע של האדם. מילא אם הקב"ה נותן, הרי זה מצד אתערותא דלעילא, אבל מצד אתערותא דלתתא כיצד יכול האדם ללכת במדרגות כאלו? אם כן אמונה צריך גם אחרי כן.

(מתוך במעגלות השנה – חודש ניסן)

אור פנימי
חינוך לצמיחה רוחנית

מחשבה פנימית
(יואל אופנהיימר)

"וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם." (שמות יב יז)

פשט הפסוק:

כזכר ליציאת מצרים מצווה עם ישראל לשמור את המצות ואת חג הפסח.

האגדה על הפסוק: (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא פרשה ט)

"וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת": שמרהו עד שלא תביאהו לידי פסול [יש לשמור היטב את המצה בעת הלישה שלא תחמיץ] ..."וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת": ר' יאשיה אומר אל תקרא כן [מצות] אלא ושמרתם את המצוֹת כדרך שאין מחמיצים את המצה [כפי שלא נותנים למצה להפוך לחמץ] כך אין מחמיצים את המצווה [לא מפספסים קיום מצווה] אלא אם באה מצווה לידך עשה אותה מיד:

נקודות למחשבה:

השאלה הראשונה על הפסוק שלנו היא משמעות ה"שמירה" לגבי המצות.

האגדה שלנו מבינה את נושא ה"שמירה" כהנחיה פרקטית להיזהר מאוד בזמן הכנת המצות שלא יהפכו לחמץ. אחד התנאים העיקרים כדי למנע את הבצק להחמיץ הוא לסיים את לישתה בזמן קצוב (18 דקות) ולהכניס אתה ללא שהיה לאפיה בתנור. על אתו משקל האגדה מלמדת אתנו עקרון גדול: לכל מצווה יש זמן קצוב, ואם משתהים עלולים לפספס הזדמנות, להחמיץ את הרגע. בהקשר זה חמץ הוא סמל של החמצה, ומצה היא סמל למיצוי פוטנציאל.

הרשב"ם (נכדו של רש"י) כותב: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת"- לאוכלם ביום הזה לזכרון.

"כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם" - ולא הספיק בצק להחמיץ. עבור הרשב"ם, "שמירה" היא עניין של קיום מסורת עתיקה שבאה להזכיר לאדם מעשה בעבר בעל משמעות לאומית או אישית. לחם אבותינו לא הספיק להחמיץ בשל חיפזון יציאת מצרים, לכן אנו ממשיכים לאכול מצות המזכירות לנו את יציאת מצרים.

רבי צבי אלימלך שפירא ממונקאטש, בעל הספר "בני ישכר", מוסיף לנו משמעות עמוקה של הפסוק שלנו. עבורו, תהליך הכנת המצות הוא משל להיסטוריה של עם ישראל בכלל ושל יציאת מצרים בפרט. להכנת מצה דרושה התעסקות מתמדת של האדם, כדי למנע כל רגע של מנוחה לבצק. לעומת זאת כשמכינים לחם, יש לתת לבצק לנוח כדי שתהליך התפיחה יוכל להתקיים. יש חשיבות מכרעת בפעולה העצמית של הבצק (התסיסה) להצלחת התהליך. כך גם הנמשל: יציאת מצרים לא קרתה כאירוע היסטורי רגיל, בגדר הטבע. כל התהליך הונהג באופן ניסי על ידי הקב"ה. לעם ישראל עצמו לא נותר מקום באירוע . כמו הבצק "השמור" על ידי האופה, כך עם ישראל נשמר על ידי ה' ולא נדרש לשום פעולה אקטיבית בגאולה. לכן נקרא המצה בספר הזהר "מיכלא דמהימנותא" (מאכל האמונה), כי אכילת המצה מביאה אתנו למדרגה של אמונה הכי בסיסית, הכי פשוטה, שהכול תלוי בהשגחת הבורא וברצונו.

ניבון פנימי
(הרב איתי אשכנזי)

למה כל הדם הזה בערב שנושא את שם החירות? – סוד מכת בכורות

למה בכורות מתים? למה כל הדם הזה בערב שנושא את שם החירות?

הלילה הזה, מתרחש בירור עוצמתי של הקשר בין הורים לילדיהם. בחוץ משתולל המשחית. ולעומת זאת, בתוך הבית מתרחשת ומבעבעת שיחה מרגשת וחזקה. שיחה שלא כולה מילים. למעשה, רובה מעבר למילים. היא עוברת מלב אל לב.

מדובר על האהבה של הורים לילדיהם.

ברקע של הסיפור, בכורות מצרים נהרגים. אבל זה לא משהו שאפשר לתייג אותו כמשהו שקורה ל"רעים", לאלה ש"מגיע להם" כי הם "הגזימו". להזכירנו, גם הבכור של אברהם עמד במצב מאד דומה, ואם הוא לא נהרג, זה נראה שהוא היה מאד קרוב לזה...

אז למה בעצם? למה מרחף האיום הזה על הבכורות מאז ימי קין, ועד למכת הבכורות במצרים? זו אחת השאלות שמונחות על שולחן הסדר.

כדי להבין צריך לראות לנגד עינינו שתי אפשרויות קוטביות במערכת היחסים בין הורים וילדים.

מה קורה כשהמערכת הזו פורחת?

הבכור גדל להיות אדם בפני עצמו, חופשי. כלומר, אדם שיש לו קשר ישיר עם ה' ללא תיווך ההורים שלו. הוא אינו משרת את האב, אלא מקושר ישירות לשורש החיים, לה' יתברך. ומכיוון שכך, הוא נענה לצו המיוחד שמחכה לו בעולם באופן אישי.

ומכיוון שכך, הוא מלא בשפע. הוא אהוב. ואוהב.

את האהבה הזו, באופן טבעי, הוא רוצה למסור. הוא הופך להיות הבכור הכהן. זה שמוסר את השפע לשאר הנבראים, מלמד אותם בתורו ליצור קשר ישירות עם בוראם. וכאשר הם מתרחקים מעצמם, הוא עוזר להם לשוב.

זו תנועה מאד משוחררת וחופשית. ההורה אינו משועבד לדאגה מה יהיה על הבן שלו. הוא משוחרר לתת לו את מה שהוא באמת צריך. גורלו של הבן אינו מלחיץ אותו, אינו מעיד שום דבר על האב, כי האב כאמור – חופשי. יודע את ערכו. אינו מאוים מהבן, מהצלחתו או מאי הצלחתו. האב אינו מרגיש שההסכמה של הבן להמשיך אותו, את דרכו, או את כספו משפיעים על קיומו בעולם.

האב שחרר את הבן. האב אוהב את הבן. האב חופשי לאהוב את הבן.

מה עלול לקרות בקשר הזה, להבדיל?

בדיוק ההיפך. האב מאוים. אינו משוחרר. מפוחד. זקוק לערך מבני האדם, מהחברה, או מהדימוי המעוות שיש לו על הבורא שממנו הוא מפחד. מדוע? משום שהוא מדמיין שגם הבורא אינו משוחרר. ואז...

הוא מתחיל להיות משעבד. ללחוץ על הילד. לאיים עליו רגשית או פיזית. לייצר רגשות אשם. אפילו למכור לו מערכת "ערכית" מלאת פחד, שבה "אחרי המעשים נמשכים הלבבות".

הילד נאלץ לבחור במלחמה או בשעבוד. בחירה שקורעת אותו. כך או כך, זה לא נגמר טוב עבורו.

הקשר העליון שהוא השורש לכל זאת – הוא הקשר בין ה' לבכורותיו – אדם וחווה. שתי מערכות יחסים משתקפות ומהדהדות זו בזו – הקשר שבין הבורא לאדם, והקשר שבין הורים לילדיהם.

האם ה' לחוץ? משועבד? האם הבורא מפעיל עלינו כוחנות כי מעמדו מאוים כאשר איננו עושים את רצונו? כך נדמה לנו פעמים רבות. גם אם איננו אומרים זאת בפירוש. האם ייתכן שה' הוא אב משוחרר? האם אפשר לדמיין שהוא אינו מאוים, ולכן הוא מעוניין לשחרר אותנו באמת? אפילו ממנו?

בצלמו כדמותו – פירושו – חופשי. האדם שחי בצלם אלוהים הוא אדם משוחרר, חופשי ממוסכמות ומפחדים. זהו הצלם שמבקש ה' שתגלה בעולם. מכיוון שהוא כזה. ואלוהים חופשי, באופן טבעי רוצה עבור בניו שיהיו חופשיים.

ומכיוון שכך, כאשר האדם שחי בצלם תופס עמדת הנהגה, בפרט כלפי ילדיו, הוא עושה זאת כאדם חופשי ואוהב.

אבל...

מה שעלול לקרות הוא שהאדם, כמו פרעה כנראה, מגלם את תמונת הראי העגומה של הקשר בין אב לבן. הוא מאוים מהבורא. מאיים על אחרים. מאיים על בניו. לא אוהב, אלא משעבד. מלחיץ. גם אדם שמשעבד את בנו למטרות "טובות" ו"ערכיות", הוא משעבד.

כל שנה פחות או יותר השאלה הזו עולה שוב על השולחן - מה זאת? מה העבודה הזאת לכם?

נדמה שזו בערך התשובה - יש אפשרות להיות הבן הכהן. להיות מלא אהבה ולהוריד אהבה לנבראים. ויש גם אפשרות להיות הבן המשעבד. הבן שמאוים מקיומו של אביו. שמאיים על קיומו של אביו ומנסה להחליף אותו. הבן שמאוים מקיומו של הנכד. כי זו החוויה הבסיסית שלו במציאות – מאבק קיומי, שליטה וכוח.

לפני שזה לילה של חירות. זה לילה של הכרעה. של הכרעה חופשית שנובעת מול העובדה שאנחנו רואים טוב טוב את שתי האפשרויות – ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע ובחרת בחיים.

בשלב ראשון של הערב, אולי אפילו לפניו, ההורים עושים תשובה – איך בחרנו עד עכשיו? באיזה עומק של ליבנו בחרנו? הם מתעוררים להיות כהנים. לא משעבדים.

ואז הם מספרים לבנים על הבחירה שהם בחרו.

ואז הם מזמינים את הבנים לבחור גם הם כך. לא באיום. בחופש.

הם לא מטשטשים את העוצמה שבבחירה. את ההשלכות שלה. הם לא מטשטשים את העובדה שיש דם באוויר. כי ריח הדם נושא את בשורת הבחירה ההפוכה. חשוב שתדע שיש אנשים כאלה סביבך. אתה תפגוש אותם. אתה עלול להיות כזה. סליחה, אבל לא פעם ולא פעמיים אני הייתי כזה כלפיך.

אם תרצה. אפשר לספר לך איך לבחור בחיים. איך לבחור בחופש. שלך. של אחרים. איך לבחור באהבה. בעצם, שנינו נספר זה לזה, אני אקשיב. אתה תקשיב. אני אדבר. אתה תדבר. משהו נפלא יקרה בינינו. משהו חופשי. חופשי לאהוב.

בוא נשב. הלילה ארוך. יש לנו הרבה להספיק.

- אתר ניגון פנימי ● אידרא רבא - שיעורים ● קבוצת הוואצאפ – תורה מבפנים

פניני דיומא
(הרב מנחם סוכות)

טעם מרור

ב"ברית בין הבתרים" מתגלה הבורא לאברהם אבינו ומבשר לו - יָדֹעַ תֵּדַע, כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ, דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל:

מדוע דווקא כאן, במעמד הראשון בו מגלה ה' לאברהם את חיבתו אליו, הוא מבשרו על גלות? מדוע בכלל הגלות היא מחויבת המציאות? איזה פיצוי מוזר הוא ה"רכוש הגדול"? האם לא יכול הבורא להעניק לנו את אותן מתנות ללא השעבוד?

אחד ממשפטי המפתח בהגדה הוא: וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלָּא, שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם.

האם אנחנו מזדהים עם האמירה הזו? איך אפשר לייחס לקדוש ברוך הוא את כל ניסי ההצלה ולהתעלם מכך שמסובב כל הסיבות הוא גם שמביא עלינו את אותן הגזרות? האם כשאנחנו חוגגים את יציאת מצרים, את הגאולה, אנחנו לא מתכחשים לעובדה שמי שגאל אותנו הוא גם מי שהכניס אותנו לאותה עבדות נוראה?

בתחילת חומש שמות מבאר המדרש את סיבת הירידה למצרים. המדרש מביא את דברי שלמה, חוֹשֵׁךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר, ומסביר, "ואוהבו שחרו מוסר" - זה הקב"ה. על שאהב את ישראל, דכתיב " אהבתי אתכם, אמר ה'" - הוא מרבה אותן ביסורין.

העולם הזה הוא מקום נפלא, אך מטרת העולם היא לא רק לשרוד בו וליהנות, הגענו לכאן עם מטרה, הגענו בכדי ללמוד משהו ויש דברים שאפשר ללמוד רק מתוך הקושי. המילה "גלות" היא גם מלשון "התגלות", ישנם דברים שאם נשב כל חיינו באור, לא נוכל להבין. ישנו "רכוש גדול" שאפשר להוציא רק מתוך השעבוד, רק מתוך החושך.

בליל הסדר אנחנו מודים לא רק על הגאולה, אנחנו מבינים כמה חשובה הייתה עבורנו גם הגלות. אנחנו מודים לא רק על גלות מצרים, אלא על כך שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, כל העומק של עם ישראל, כל הגילוי המיוחד שאנחנו חווים בעולם, נמסר אלינו מתוך החושך הזה, מתוך המקומות הקשים אליהם אנחנו מגיעים.

במפגש המכונן בו מתגלה ה' לאברהם הוא מבשר לו את היעוד המיוחד שנועד לבניו, הם יהיו גרים בארץ לא להם, יעברו עבדות וקושי ואז, רק אז, יצאו ברכוש גדול, ירכשו משהו שלא ניתן להשיג בצורה אחרת. כדבריו של נעים זמירות ישראל, רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ ה'. מכל צרה יש לצדיק מה "להציל", מה להוציא, מה לקחת.

מעתה מובנים דברי בעל ההגדה בביאור ברית בין הבתרים, בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת. הגלות נועדה כדי שנדע למצוא את הקץ, את הגבול והסוף שיש בכל דבר גשמי ואת העומק הרוחני הטמון בתוכו. שנדע כמה החיצוניות של העולם מסתירה תחתיה, שנזכה לגלות את המהות הפנימית והעמוקה שבכל דבר.

כשאנחנו אוכלים מרור ומברכים עליו, אנחנו מודים גם על הקושי, אנחנו מבינים כמה טוב שחווינו את המרירות, כמה הכאב הזה לימד אותנו.

(מבוסס על תורתו של השפת אמת)